

підтвердження походження товарів. Це зменшує час на оформлення вантажів і знижує ризики корупції. Використання блокчейну дозволяє створити міжнародну базу митної інформації, що об'єднує національні електронні бази даних. Це забезпечить вільний обмін інформацією між митними службами різних країн, що є важливим для боротьби з контрабандою та шахрайством [3].

Цифровий додаток «Дія» став важливим інструментом у боротьбі з корупцією в Україні завдяки своїй здатності забезпечити прозорість і доступність державних послуг. Через «Дію» користувачі можуть отримувати електронні сертифікати на товари, що спрощує процедуру їхнього оформлення та зменшує потребу в особистих зустрічах із чиновниками. Додаток дозволяє громадянам легко перевіряти статус своїх запитів і отримувати актуальну інформацію про процеси оформлення товарів.

Для подолання корупції, необхідно продовжувати реформування митної системи, підтримуючи інновації та забезпечуючи належну підготовку кадрів. Застосування комплексного підходу до вирішення цих проблем дозволить створити прозоре та підзвітне середовище як для бізнесу, так і для суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції 2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriptsijna-polityka/indeks-spryuunyattya-koriptsii-2023-ukraina-pokraschylasviy-pokaznyk-na-3-baly/>.

2. Боженко В. В., Петренко К. Ю. Кращі практики використання цифрових технологій та штучного інтелекту для боротьби з корупцією // Вісник Сумський державний університет. Серія Економіка. 2022. № 2. С. 59-66. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89631>.

3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Summit book, 2003. 272 с.

Крушельницька Т. А., д. держ. упр., професор,
професор кафедри менеджменту, публічного управління та
адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного
університету

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЮ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Наявність корупційних проявів або повноцінних корупційних схем в українському суспільно-економічному і політичному середовищі має давні історичні витоки, як, власне, і у всьому світі. Проте, в останні роки корупція в Україні набула шокуючих масштабів і стала загрозою не лише економічному розвитку країни, а й національній безпеці. Очевидно, що не лише історичний спадок, став причиною тотального поширення корупції, яке зробило її соціально-економічним і політичним явищем та правовим викривленням

катастрофічного масштабу. Сьогодні мають місце інституційні, правові і морально-етичні деформації у публічному управлінні, які призвели до масштабування корупції до «... набуття нею стану сингулярності» [1], особливо у бюджетній сфері та до гібридизації влади на всіх рівнях [2].

Корупція призводить до посилення розбалансування бюджету, викликає дефіцит бюджету через нецільове використання коштів. Недоцільне і неефективне витрачання бюджетних коштів призводить до зниження соціальних ефектів діяльності інститутів публічної, викликає обурення і недовіру громадян до влади, створює загрозу економічної кризи і, зрештою, веде до послаблення обороноздатності країни. Тож дослідження проблем обґрунтування розробки ефективних систем протидії проявам корупції щодо управління публічними фінансами, що забезпечували б системну протидію корупції, унеможлиблювали фінансові кризи та сприяли зміцненню стабільності публічних фінансів України в умовах посилення процесу її інтеграції в ЄС, зумовлюють актуальність цієї публікації.

Різні аспекти прояву корупції, її причини, наслідки, заходи запобігання досліджували О. Драган, Л. Івашова, О. Матвеева, М. Мельник, А. Мунько, О. Сокирко, В. Тацій, В. Якушик та багато інших вчених. В більшості досліджень корупція в Україні визнається як системне явище, тому вчені зосереджують науковий пошук на переосмисленні теоретичної сутності категорії «корупція», виявленні її причин і наслідків, розв'язанні проблем запобігання корупції тощо. Ми в цьому дослідженні звертаємось до вивчення проявів розбалансованості системи запобігання корупції у бюджетній сфері, аналізі існуючих системних проблем і обґрунтуванні необхідності побудови системи державного фінансового контролю для ефективної протидії проявам корупції у бюджетній сфері, особливо в частині контролю бюджетних видатків (тут і далі маємо на увазі видатки державного і місцевих бюджетів).

Звернемось до практики Європейського Союзу щодо функціонування системи державного внутрішнього контролю (РІС), спрямованої на підвищення ефективності державного сектора в ЄС. На всіх рівнях ЄС державний сектор вносить величезні кошти для фінансування потреб економіки, і, отже, несе відповідальність за раціональне та ефективне управління коштами, довіреними йому платниками податків держав-членів. Тому, на думку Уряду ЄС, державний сектор ЄС має продемонструвати, що він ефективно витрачає наявні ресурси, а результати є мають бути і ефективними. З цією метою державний внутрішній контроль (РІС) сприяє створенню моделі, яка відповідає міжнародним стандартам фінансового управління та контролю за використанням державних коштів. Модель, визнана в усьому світі найкращою практикою, містить основи, які можуть значно сприяти запобіганню шахрайства та корупції. Відтоді, як у 2002 році Європейська комісія запровадила РІС як основу для ефективного та дієвого контролю над ресурсами, якими вона управляє, європейські країни поступово реорганізували свої моделі регуляторного контролю, щоб запровадити принципи РІС [3]. До цієї моделі зрештою має прийти й Україна.

В Україні планування і виконання державного бюджету здійснюється відповідно до таких основних нормативних документів бюджетної сфери: «Бюджетного кодексу України», «Податкового кодексу України» «Митного кодексу України» і Закону України про державний бюджет на відповідний рік та низки інших документів щодо встановлення публічних фінансів.

Отже державний бюджет – це головний плановий фінансовий документ, який містить дохідну й видаткову частину. Дохідна частина наповнюється з різних джерел але найбільшим джерелом доходів державного бюджету є надходження від податків. Так доходів бюджету «на 2024 рік (із урахуванням трансфертів) затверджено на рівні 1,77 трлн грн. Податкові надходження у 2024 році заплановано на рівні 1,57 трлн грн.» [4], що складає 88,7% від запланованого доходу. Податкові надходження формуються як грошовий потік від сплати податків юридичними і фізичними особами. Процес нарахування (декларування) і сплати податків в Україні згідно «Податкового кодексу України» здійснюється платниками податків або податковими агентами. Контроль стягнення податків забезпечується двома інститутами, які можна вважати двома ланками цього процесу, це Державна податкова служба України і Державна митна служба України, їх територіальні підрозділи.

Процес використання бюджету має також піддаватись контролю, точніше державному фінансовому контролю, який згідно проекту закону України «Про основні засади діяльності органів державного фінансового контролю» від 30.11.2020 є «урядовим фінансовим контролем, що здійснюється органами державного фінансового контролю щодо забезпечення законного, ефективного, економного та результативного формування, розподілу, управління та використання державних (місцевих) ресурсів об'єкта контролю та спрямований на попередження, виявлення та усунення порушень фінансово-бюджетної дисципліни» [6]. Проект так і не був прийнятий, так само як і раніше розроблений проект закону «Про державний фінансовий контроль» від 08.02.2008 [7]. Така відсутність законодавчого встановлення державного фінансового контролю є однією з ознак безсистемності цієї сфери діяльності.

Маємо зазначити, що за період з 1990 р., відтоді коли інститути податкової і митної служб були створені, вони декілька разів реформувались, реорганізовувались, тобто прикладались чималі зусилля для забезпечення повноти стягнення податків. Ми не можемо сказати, що в податковій і митній сфері відсутні прояви корупції, вони є і потребують запровадження усунення. Але в цілому була створена система контролю нарахування і сплати податків з прагненням дотримання принципів контролю, серед яких ми маємо зосередитись на двох важливих принципах:

- системності, який передбачає включення всіх аспектів діяльності об'єкту перевірки повністю та у взаємозв'язку;

- неперервності, за яким всі об'єкти контролю підлягали постійному спостереженню упродовж життєдіяльності об'єкту контролю. Тобто заходи з перевірки мають здійснювати послідовно й регулярно від кінця періоду

попередньої перевірки до початку періоду нової перевірки, без пропусків та ще й з перевіркою усунення порушень за попередній контрольний період.

Принцип неперервності контролю завжди був присутній при плануванні контрольних заходів податкової служби і в частині перевірок юридичних осіб практично виконувався. Винятком були певні корупційні домовленості і мораторій на перевірки введений у воєнний час.

Щодо контролю державних Органами державного фінансового контролю є «Державна аудиторська служба України (далі – Держаудитслужба), територіальні органи Держаудитслужби» [5], Рахункова палата України, яка є «незалежним вищим органом державного аудиту в Україні, який надає об'єктивні оцінки стосовно управління публічними коштами та державним майном» [6] та спеціалізовані антикорупційні органи.

В роботі органів, функцією яких є фінансовий контроль ми не знаходимо ознак постановки задачі безперервності контролю за видатками державного і місцевих бюджетів розпорядників та одержувачів бюджетних коштів ні на рівні центральних органів, ні на рівні органів місцевого самоврядування. Візьмем до прикладу Річний план роботи Державної аудиторської служби України на 2024 р., де ревізій і перевірок закупівель заплановано 1580 штук на рік, здійснення аудитів – 175 штук, щоправда моніторингів, які є більш дорадчим заходом заплановано 11500 штук [8]. Такий обсяг перевірок щодо загальної кількості розпорядників коштів (в загальній кількості 33964 [9]) і масштабів видатків бюджетів є фрагментарним, охоплює лише окремі аспекти бюджетної діяльності і не забезпечує потреб збереження державних фондів.

Таку фрагментарність демонструє і робота спеціалізованих антикорупційних органів, що є ознакою розбалансованості уваги між контролем дохідної частини (контроль платників податків) і видаткової частини (контроль розпорядників коштів, тобто інститутів державної влади і органів місцевого самоврядування) бюджету. Прояв слабкості системи державного фінансового контролю демонструє інституційну неспроможність наявних органів державного фінансового контролю щодо усунення проявів корупції.

Також назвемо інші системні проблеми державного фінансового контролю щодо протидії проявам корупції у бюджетній сфері у видатковій частині, які будуть розглянуті нами більш детально поза межами цієї публікації, але їх усунення є важливим в умовах інтеграції України до ЄС:

- невизначеність методології, використання різних методів та підходів без узгодженої методології, це призводить до розбіжностей у результатах контролю та ускладнює формування системного підходу до боротьби з корупцією;

- відсутність належної координації, адже через низький рівень взаємодії між різними органами, які здійснюють фінансовий контроль, виникає дублювання функцій або, навпаки, поширення «білих плям» у контролі, через це цілі системи бюджетної діяльності залишаються поза увагою контролерів;

- недостатня прозорість механізмів підзвітності та підзвітності, коли результати перевірок не публікуються або не доводяться до відома громадськості, що знижує ефективність контролю.

Ці та інші проблеми вказують для підвищення її ефективності у протидії корупції в бюджетній сфері, особливо в частині видатків державного і місцевих бюджетів є потреба у реформуванні системи державного фінансового контролю у напрямі створення моделі, прийнятої в ЄС, яка відповідає міжнародним стандартам фінансового управління та контролю за використанням державних коштів.

Список використаних джерел

1. Крушельницька Т.А., Матвеева О. Ю. Сингулярність корупції як гальмівного чинника сталого розвитку України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4. С. 37-44, авт. 37-41. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
2. Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України // *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. №3 (34). С.40-49. DOI <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-3.6>. URL: <http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/3/6.pdf>.
3. Public Internal Control. An official website of the European Union. 2023. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/protection-eu-budget/public-internal-control_en.
4. 12 ключових фактів про Державний бюджет на 2024 рік. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління. 2024. 2 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/11/One-pager-Budget-2024.pdf>.
5. Про основні засади діяльності органів державного фінансового контролю: Проект Закон України від 30.11.2020. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1057>.
6. Про державний фінансовий контроль: Проект Закону України від 08.02.2008 № 2020. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1K400A>.
7. Стратегія розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки. 2018. URL: http://www.rp.gov.ua/Strategy/Strategy_2019-2024/?id=796.
8. Річний план роботи Державної аудиторської служби України на 2024 р. 2023. URL: [https://dasu.gov.ua/attachments/ee61620f-4c2d-4bb2-a5b4-da9d5d1f82a5_%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD_%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_24%20\(1\).pdf](https://dasu.gov.ua/attachments/ee61620f-4c2d-4bb2-a5b4-da9d5d1f82a5_%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD_%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_24%20(1).pdf).
9. Розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Open Budget. 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua/spending-agencies/graphic>.

Лізаковська С. В., д. держ. упр. проф.,
професор Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте (м. Гдиня,
Республіка Польща)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРАНТУВАННЯ ПРОЗОРОСТІ ВЛАДИ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ